

Guska, Ewa

Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie w latach 1945-1985

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1-2, 197-217

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ewa Guska

MUZEUM WARMII I MAZUR W OLSZTYNIE W LATACH 1945—1985

Opracowanie to jest próbą syntetycznego przedstawienia działalności Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie w okresie jego czterdziestolecia — nie żywi pretensji do bardziej wnikliwych analiz i ocen. Dotyczy rozwoju struktury organizacyjnej Muzeum, charakterystyki gromadzonych zbiorów oraz działalności wystawienniczej i oświatowo-wydawniczej. W aneksie pomieszczono wykaz ekspozycji muzealnych odnoszących się do tego okresu. Ponieważ dzisiejsza nazwa Muzeum datuje się od 1976 r., pisząc o latach wcześniejszych używano nazwy „Muzeum Mazurskie w Olsztynie”.

Muzeum zorganizowało łącznie 191 wystaw, które obejrzało ponad dwa miliony zwiedzających. Pracownicy opublikowali wiele specjalistycznych opracowań, w tym cztery prace doktorskie (Franciszek Klonowski, Józef Wierczak, Halina Keferstein, Kamila Wróblewska). Za całokształt działalności w 1979 r. Muzeum odznaczono Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Do opracowania wykorzystano dokumenty archiwalne znajdujące się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie, bieżące akta Muzeum oraz odpowiednie publikacje wymienione w przypisach.

ROZWÓJ ORGANIZACYJNY

Od powstania Muzeum siedzibą jego był zamek. Jest to budowla w przewadze gotycka, wzniesiona ok. 1350 r. przez kapitułę warmińską dla ochrony jej południowych włości, skupionych w ówczesnym komornictwie olsztyńskim. Oprócz celów militarnych zamek spełniał ważną funkcję administracyjną jako siedziba administratorów dóbr ziemskich kapituły położonych we wspomnianym komornictwie olsztyńskim oraz melzackim (rejon dzisiejszego Pieniężna).

Z tych też względów rezydował tu (1516—1521) — jak wiadomo — Mikołaj Kopernik, administrator kapituły, pozostawiając po sobie cenny zabytek w postaci tablicy astronomicznej własnoręcznie wykonanej na tynku ściennym w krużganku. Obecnie zamek składa się z dobrze zachowanych pierwotnych skrzydeł gotyckich (północne i południowe) oraz dobudowanego poprzecznie w 1758 r. — a więc jeszcze w czasach polskich — skrzydła barokowego (wschodnie). Nad całością dominuje charakterystyczna wieża okrągła, przylegająca do skrzydła południowego. Z częścią północną wiąże ją mur kurtynowy, który zamyka całość budowli, tworząc zgrabny plan czworoboku¹. Od 1920 r.

¹ Domańska H., *Fortyfikacje późnogotyckie zamku olsztyńskiego*, Rocznik Olsztyński, 1970, t. 9, ss. 59—79; por. też, T. Przytkowski, *Astronomiczne zabytki Olsztyna*, ibidem, 1959, t. 2, ss. 134—160.

zamek pełnił funkcję muzeum regionalnego. Opiekę na ówczesnymi zbiorami muzealnymi sprawowało niemieckie regionalne stowarzyszenie Vereinigung für Heimatkunde². W skrzydle wschodnim znajdowało się mieszkanie niemieckiego prezydenta rejencji olsztyńskiej. Po wojnie na cele wystawowe wykorzystywano skrzydło północne, o najbardziej okazałych wnętrzach (tzw. „Sala Kopernikowski” oraz pierwotną kaplicę), a także część skrzydła wschodniego; na imprezy przeznaczono późniejszą kaplicę w skrzydle południowym, nazywaną potocznie „Salą Kromerowską”³. Oprócz sal wystawowych, pracowni, biblioteki, pomieszczeń administracyjnych i magazynowych, od 1947 r. zamek olsztyński stał się także siedzibą Wojewódzkiego Archiwum Państwowego, a w latach 1956—1973 część skrzydła południowego zajmowało Biuro Wystaw Artystycznych⁴. Ta różnorodność użytkowników nie służyła żadnemu z nich i była też głównym powodem niemożliwości podjęcia kapitalnego remontu zamku, mimo iż zamierzenia takie, traktowane jako pilne i bezwzględnie konieczne, istniały już w 1964 r.

Muzeum Mazurskie w Olsztynie — pierwotnie o tej właśnie nazwie powstało wiosną 1945 r. jako pierwsza placówka muzealna na ziemiach odzyskanych. Za początek działalności Muzeum przyjmuje się bowiem dzień 29 marca 1945 r., tj. datę przybycia do Olsztyna Hieronima Skurpskiego; został on delegowany tutaj „z ramienia Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej” do dyspozycji Pełnomocnika Rządu na Okręg Mazurski i został przez niego zatrudniony „w charakterze kustosa Muzeum w Olsztynie”⁵. Już 27 kwietnia 1945 r. dokonano protokolarnego opisu dawnych pomieszczeń muzealnych w zamku oraz ich wyposażenia; zatrudniono dwie osoby — Cecylię Vetulani⁶ i Władysława Margiewicza. O pierwszych pracach organizacyjnych placówki muzealnej informuje sprawozdanie kustosa z 1 czerwca 1945 r., obejmujące okres od 29 marca do 31 maja tegoż roku.

„Sporządzono komisyjny protokół zastanego stanu i dostarczono go Pełnomocnikowi Rządu RP na Okręg Mazurski⁷. Dokonano najkonieczniejszego oczyszczenia całego wnętrza zamku i sal muzealnych. Obecnie jest w toku ostateczne uprzątnięcie. Rozpoczęto inwentaryzację i porządkowanie eksponatów Muzeum. Zabezpieczano stare druki i księgi z różnych epok o wartości muzealnej w dwóch ongi prywatnych bibliotekach, a także zbiór ceramiki ludowej. Część dzieł przekazano Instytutowi Naukowemu Mazurskiemu jako zaczątek biblioteki, dzieła naukowe zostały zabezpieczone przez kierownictwo Muzeum. W zamku powstała kancelaria kustosa Muzeum, a dolne sale przeznaczono na wystawy sztuki”⁸.

W dalszej kolejności założono archiwum naukowe i zaczęto gromadzić w nim materiały służące do opracowywania zbiorów muzealnych. Ewidencjo-

² Sprawozdanie Muzeum w Olsztynie za okres do października 1945 r. włącznie, do Ministerstwa Kultury i Sztuki w Warszawie z 24 XI 1945 r.: Woj. Arch. Państw. w Olsztynie (dalej WAPO), Zespół II/250, Dział 1.

³ Marcin Kromer był biskupem warmińskim w latach 1570—1589 i konsekrował kaplicę w zamku w Olsztynie w 1586 r. — nie tę jednak, która obecnie nosi jego imię, lecz pierwotną, w skrzydle północnym.

⁴ Od 1973 r. BWA mieści się w budynku Planetarium Lotów Kosmicznych w Olsztynie.

⁵ Skurpski H., *Przeszłość i stan muzealnictwa na Ziemi Warmińsko-Mazurskiej*, Kwartalnik Muzealny, 1948, R. 1, z. 1, ss. 38—50; por. też kopie dokumentów w posiadaniu Muzeum.

⁶ Wojewódzki Konserwator Zabytków w latach 1953—1955.

⁷ Pułkownik Jakub Prawin.

⁸ Sprawozdanie Kierownika Muzeum na Zamku Olsztyńskim z dotychczasowej działalności za czas od 31 maja 1945 r.: WAPO, Zespół II/250, Dział 1, nr 219, s. 9.

nowano eksponaty, gromadzono obiekty, ściśle współpracując w tym względzie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków⁹.

1 stycznia 1950 r. Muzeum zostało upaństwowione, zachowując swą dotychczasową nazwę „Muzeum Mazurskie w Olsztynie”. Różnorodność posiadanych zbiorów zadecydowała o utrwaleniu się wielodziałowej struktury placówki. Do 1947 r. istniały już: dział Sztuki¹⁰, dział Sztuki Ludowej¹¹ oraz biblioteka¹², planowano jednak utworzenie dalszych — działu historii¹³ i archeologii¹⁴. Od 1951 r. rozpoczęto gromadzenie zbiorów przyrodniczych w celu powołania działu przyrody¹⁵; istotną pomoc w tych sprawach okazał inż. Jan Panfil¹⁶. W 1951 r. otwarto też pierwszą wystawę z zakresu rzemiosła artystycznego, która zapoczątkowała utworzenie takiego działu. Rok później uruchomiono dział Naukowo-Oświatowy¹⁷.

W początkach lat pięćdziesiątych Muzeum Mazurskie było już placówką ustabilizowaną. Zatrudniano odpowiednich specjalistów, co umożliwiło systematyczne gromadzenie właściwych zbiorów oraz ich naukowe opracowanie. Działalność demonstrowano także dużą liczbą wystaw dzieł sztuki, nie zaniedbując też mniejszych wystaw oświatowych. Własne publikacje pracowników Muzeum zapoczątkował jego dyrektor Hieronim Skurpski, który w tamtych latach ogłosił drukiem pierwsze prace na temat kaflarstwa, rzeźby ludowej oraz kultury duchowej regionów Warmii i Mazur; wbrew bowiem nazwie, Muzeum nie ograniczało zainteresowań do Mazur, lecz gromadziło zabytki obu regionów — tym właśnie tłumaczy się późniejsza zmiana jego nazwy.

Równocześnie z Muzeum w Olsztynie, od 1945 r., powstały dwie samodzielne placówki muzealne w Szczytnie i Kętrzynie, podlegające wówczas władzom lokalnym; później stały się oddziałami Muzeum Mazurskiego.

Dla ukierunkowania działalności Muzeum miały duże znaczenie dwie konferencje: w 1953 r., na której omawiano sprawy ekspozycji i badań naukowych na Warmii i Mazurach, i w 1958 r., kiedy to zainicjowano współpracę muzeów warszawskich z Muzeum w Olsztynie; współpraca ta rozwijała się najowocniej w zakresie wystawiennictwa — muzea warszawskie w ciągu kilku lat organizowały różne wystawy w Olsztynie bądź na zamku w Lidzbarku Warmińskim (był on początkowo w posiadaniu Stowarzyszenia Społecz-

⁹ Mgr Zbigniew Rewski w latach 1945—1952, mgr Kazimierz Reczyński w r. 1952.

¹⁰ Do r. 1953 całymi zbiorami sztuki kierowała Cecylia Vetulani, a od 1959 zbiorami sztuki dawniej kieruje dr Kamila Wróblewska. Dział sztuki współczesnej prowadziła w latach 1965—1970 mgr A. Kopydłowska, a w latach 1970—1975 mgr A. Samulowska. Działem rzemiosła artystycznego zajmowała się w latach 1972 do 1975 B. Janiszewska, później mgr Danuta Luniewicz-Koper (1976—1978). Od 1976 r. działem sztuki z podległymi pracownikami kieruje mgr Anna Samulowska.

¹¹ Od 1953 r. kierownikiem działu sztuki ludowej był dr A. F. Klonowski, w latach 1970—1975 dr Józef Wiczerzak, a w latach 1976—1978 mgr Marta Wesolowska.

¹² Powstała w 1947 r., pierwszym kierownikiem był Michał Chomin, a od 1965 r. Halina Keferstein.

¹³ Powstał w 1956 r., pierwszym kierownikiem był mgr Zygmunt Lietz, a od 1970 r. mgr Zofia Januskiewicz.

¹⁴ Powstał w 1956 r., pierwszym — i do dzisiaj prowadzącym ten dział — kierownikiem była mgr Włodzimiera Ziemińska-Odojowa. W pierwszych latach po wojnie zbiorami archeologicznymi opiekował się pracownik Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie — dr Jerzy Antoniewicz — honorowy kustosz Muzeum w Olsztynie.

¹⁵ Powstał w 1957 r. i od początku kieruje nim Wacław Rądziwinowicz.

¹⁶ Wojewódzki Konserwator Przyrody w latach 1951—1970.

¹⁷ Powstał w 1952 r., pierwszym kierownikiem był Wacław Rądziwinowicz. Od 1980 r. działem kieruje Leokadia Bogdanowicz.

no-Kulturalnego „Pojezierze”, a od połowy lat sześćdziesiątych stał się oddziałem Muzeum Mazurskiego).

W 1961 r., wskutek decentralizacji, Muzeum Mazurskie zostało podporządkowane Wydziałowi Kultury i Sztuki Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie. Miało to wpływ na sytuację kadrową zarówno w samym Muzeum, jak i w jego placówkach terenowych. W 1964 r. odszedł na emeryturę założyciel Muzeum i dotychczasowy jego dyrektor, Hieronim Skurpski. Mniej więcej rok funkcję tę pełnił mgr Józef Fajkowski, a od lipca 1965 r. objął ją mgr Bogusław Kopydłowski.

5 sierpnia 1966 r., uchwałą Prezydium WRN w Olsztynie, Muzeum Mazurskie otrzymało statut, który w sieci muzealnej województwa wyznaczał mu rolę okręgowego¹⁸, ustabilizował równocześnie strukturę organizacyjną placówki. Tak więc zatwierdzono następujące działy: archeologii, przyrody, historii, rzemiosła artystycznego, etnografii, sztuki dawnej i naukowo-oświatowy, powołano dział inwentarzy i magazynów oraz konserwacji zbiorów. Uruchomiono warsztat stolarski i pracownię fotograficzną. Przyjęto pierwszego konserwatora dzieł sztuki¹⁹, rozpoczęła działalność komisja zakupu muzealiów.

W 1970 r. dyrektorem został mgr Władysław Ogrodziński — regionalista i literat, poprzednio dyrektor programowy Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze” oraz współzałożyciel i dyrektor Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie; wicedyrektorem mianowano długoletniego pracownika i kustosa Muzeum Mazurskiego mgr. Romualda Odoja. Program działania na najbliższy okres, opracowany przez nową dyrekcję Muzeum, przewidywał dalsze zmiany organizacyjne, struktury wewnętrznej Muzeum oraz kontynuację naukowego opracowania i ogólnego uporządkowania zbiorów. Z dużą uwagą i starannością potraktowano też sprawy gospodarcze, jak np. remonty pomieszczeń oraz kwestię bezpieczeństwa zbiorów. Śmiało zarysowany plan rozwoju sieci muzealnej województwa do 1990 r. przewidywał wydatny rozwój placówek terenowych o różnych charakterze i specjalizacji — w tym też usamodzielnienie się niektórych działów Muzeum Mazurskiego, oraz stałe powiększanie i zagospodarowywanie nowych powierzchni ekspozycyjnych. Dysponując zaś na razie oddziałami w Lidzbarku Warmińskim i Fromborku — a więc w miejscach związanych z postacią Mikołaja Kopernika — oraz mając na uwadze tradycję kopernikowską utrwaloną w murach zamku olsztyńskiego, wystąpiono z efektywnym projektem przemianowania Muzeum Mazurskiego wraz z obydwoma wspomnianymi filiami na „Muzeum Mikołaja Kopernika w Olsztynie”. Nie doczekał się on jednak realizacji — głównie zapewne wskutek zmian w podziale administracyjnym kraju i związanej z tym „utrąty” Fromborka. Nowy podział administracyjny i nowy kształt terytorialny województwa, a zwłaszcza likwidacja powiatów, którym podlegała dotychczas niemal cała sieć terenowych placówek muzealnych, spowodowała konieczność zmian struktury organizacyjnej i charakteru muzeum okręgowego w Olsztynie. Nowy statut wprowadzony zarządzeniem nr 64 Wojewody Olsztyńskiego z 1975 r. określał zmiany obowiązujące od 1 stycznia 1976 r.

18 Uchwała nr XXIII/261 Prezydium WRN w Olsztynie z 5 sierpnia 1966 r. w sprawie wyznaczenia Muzeum Mazurskiego w Olsztynie na Muzeum Okręgowe i ustalenia jego statutu: Dz.U. WRN w Olsztynie, 1967, nr 11, poz. 70; 1969, nr 7, poz. 65.

19 Mgr Jacek Wziętek. W latach 1973–1975 mgr E. Sołtan, następnie w latach 1979–1983 mgr M. Bojarska, a od 1983 bez obsady fachowej.

Dotyczyły one przejścia przez Muzeum w Olsztynie następujących placówek terenowych: Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Kętrzynie (założonego w 1945 r.), Muzeum Mazurskiego w Szczytnie (zał. w 1945 r.), Muzeum Jana Gotfryda Herdera w Morażu (zał. w 1964 r.), Muzeum Feliksa Nowowiejskiego w Barczewie (zał. w 1961 r.), Muzeum Bitwy Grunwaldzkiej (zał. w 1960 r.) oraz Muzeum Ziemi Mrągowskiej w Mrągowie (zał. w 1969 r.). Do tej liczby dochodził jeszcze dotychczasowy oddział w Lidzbarku Warmińskim jako placówka pod nazwą Muzeum Warmińskie, a od 1977 r. — utworzona wtedy tzw. „Galeria Sztuki” w Olsztynku. W sumie więc jednostka macierzysta w Olsztynie dysponowała ośmioma oddziałami terenowymi²⁰. Placówką o charakterze wojewódzkim pozostawało Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku, mimo iż niegdyś stanowiło ono również oddział Muzeum Mazurskiego (1962—1968).

Na opisane zmiany dyrekcja olsztyńska nie miała bezpośredniego wpływu, jednak znalazły się w nowym statucie także zainicjowane przez nią zmiany dotyczące struktury wewnętrznej Muzeum w Olsztynie i jego nazwy.

W miejsce dotychczasowych działów: inwentarzy i magazynów, rzemiosła artystycznego, sztuki współczesnej oraz konserwacji zbiorów — utworzono odpowiednie pracownie, które podporządkowano organizacyjnie działowi sztuki; poza wymienionym działem pozostawiono jednak samodzielną Pracownię Sztuki Dawnej. Znamienne, że przy tej okazji zlikwidowano pracujący od wielu lat dział etnografii (względnie dział sztuki ludowej), tworząc w to miejsce nieco enigmatyczną Pracownię Kultury Ludowej, zlokalizowaną przy Muzeum Feliksa Nowowiejskiego w Barczewie; spowodowało to wymianę personelu pracowni, ponieważ dotychczasowi pracownicy nie zdecydowali się na odległe dojazdy do Barczewa. Bez zmian pozostawiono działy: archeologii, historii, przyrody i piśmiennictwa (czyli bibliotekę). Co się tyczy wszelako działu przyrody powstała tu rojąca nadzieję koncepcja usamodzielnienia go w oparciu o własne bogate zbiory i przekształcenia w Muzeum Przyrodnicze Warmii i Mazur; wieloletnie zabiegi związane z uzyskaniem niezależnej siedziby zaowocowały w 1982 r. — władze miejskie Olsztyna przeznaczyły dla tego rodzaju placówki dawny pałacyk przy ul. Metalowej, choć na wykwaterowanie pozostałych tam lokatorów przyszło oczekiwać jeszcze lat kilka. Na mocy wspomnianego statutu Muzeum Mazurskie otrzymało też swoją aktualną nazwę — obowiązującą od 1976 r. — jako „Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie”.

Z końcem 1983 r. odszedł na emeryturę dyrektor Władysław Ogrodziński, przekazując placówkę swemu następcy, dr. Jerzemu Sikorskiemu. Wiosną następnego roku zrezygnował też ze swego stanowiska długoletni wicedyrektor muzeum mgr Romuald Odoj, obejmując równocześnie kierownictwo nowo powołanej Pracowni Grunwaldzkiej o wielorakich zadaniach organizacyjnych i naukowych. W związku z tym, na stanowisko wicedyrektora powołany został przez Wojewodę Olsztyńskiego w połowie 1984 r. mgr Janusz Maciejewski.

²⁰ Pierwszym kierownikiem placówki w Kętrzynie była Zofia Licharewa, obecnie prowadzi ją mgr Aniela Bałanda; w Szczytnie pierwsza była kustosz Janina Kozikowska, obecnie Stanisława Ostaszewska; w Morażu Stefan Nieziołek, obecnie mgr Krzysztof Szostak; w Barczewie Władysław Naruszewicz, obecnie Elżbieta Kotlińska; w Lidzbarku Warmińskim mgr Jerzy Sikorski, obecnie mgr Edward Radtke; w Sęporku Edmund Sarbiewski, obecnie mgr Waldemar Mierzwa; w Mrągowie pierwszą opiekunką zbiorów była Maria Michałczyk, obecnie kierownikiem jest mgr Alina Wierzbicka, Galerią Sztuki w Olsztynku kieruje od 1983 r. Danuta Przywoźna,

Aby poprawić pogarszające się od lat warunki pracy personelu, nowa dyrekcja zdecydowała się na znaczne ograniczenie powierzchni ekspozycyjnej: wyłączono z niej pierwsze piętro skrzydła barokowego, aby uzyskane w ten sposób pomieszczenia przeznaczyć na pracownie, znajdujące się dotąd w mrocznym i nieogrzanym, południowym skrzydle zamku. Wykonano też drobne prace remontowe oraz całkowicie odnowiono sale wystawowe przed otwarciem nowej wystawy przygotowanej z okazji czterdziestolecia Muzeum.

Zasadniczą troską dyrekcji Muzeum w ciągu niemal całego czterdziestolecia było pozyskanie pracowników merytorycznych o ściśle określonej specjalizacji. W tym względzie borykano się z ustawicznymi kłopotami, które wynikały nie tylko z braku etatów czy podaży odpowiednich specjalistów (np. konserwatorów dzieł sztuki), lecz także z niskiego upożyczenia pracowników muzealnictwa. I tak — pełny stan zatrudnienia w niektórych latach przedstawiał się następująco: 1945 r. — 3 osoby, 1955 — 18, 1975 — 69, 1976 — 47, 1983 — 53. Nagły spadek zatrudnienia w 1976 r. spowodowany był koniecznością zasilenia własnymi etatami placówek terenowych, które wówczas stały się oddziałami Muzeum. Placówki te nie otrzymały wówczas ani jednego etatu. Do końca 1984 r. niemal wszystkie miały nadal jednoosobową obsadę merytoryczną z wyjątkiem Muzeum w Kętrzynie, które mając dwóch pracowników merytorycznych mogło już rozwijać pewną działalność oświatowo-kulturalną we własnym środowisku. W 1983 r. zatrudnienie pracowników merytorycznych w placówce macierzystej w Olsztynie przedstawiało się następująco: archeologia — 4 osoby, przyroda — 2, historia — 3, sztuka dawna — 1, sztuka — 4, biblioteka — 3, dział naukowo-oświatowy — 1. Ten stan zatrudnienia jest niższy niż w innych muzeach okręgowych w kraju, nawet wielu z tych, które rangę tę otrzymały dopiero w wyniku nowego podziału administracyjnego. Muzeum Mazowieckie w Płocku w pięciu działach zatrudniało w tym samym czasie 15 pracowników merytorycznych, łącznie zaś 65 osób; Muzeum Górnośląskie w Bytomiu w siedmiu działach i trzech oddziałach — łącznie 20 pracowników merytorycznych; Muzeum Okręgowe w Białymstoku, tylko w czterech działach i trzech oddziałach terenowych — łącznie 26 pracowników z wyższym wykształceniem, a wraz z pozostałym personelem — 69 osób. Z tego porównania wynika, że Olsztyn dorównywał np. Płockowi w 1975 r., obecnie jednak zatrudnienie w Płocku jest wyższe niż w Muzeum Warmii i Mazur. Jeszcze gorzej wygląda porównanie z Muzeum Narodowym w Gdańsku (pełniącym jednak także funkcję muzeum okręgowego): ma ono tylko dwa działy (sztuki i etnografii) i w 1975 r. zatrudniało 33 pracowników naukowych, a z personelem pomocniczym 92 osoby. Miało wówczas 19,3 tys. muzealiów (olsztyńskie w tym samym roku 53 tys.). W tymże roku Muzeum w Olsztynie gospodarowało w trzech budynkach, zaś od 1979 r. — w piętnastu²¹. W 1983 r. łączna liczba pracowników merytorycznych Muzeum Warmii i Mazur, zatrudnionych w siedmiu działach i ośmiu oddziałach terenowych, wynosiła 29 osób.

Zbyt duże zaabsorbowanie sprawami administracyjnymi — zrozumiałe jednak w związku ze zwiększeniem liczby placówek terenowych — miało nie zawsze pozytywny wpływ na rozwój prac merytorycznych²². Niemożność

21 Ogrodziński W., *Muzeum Warmii i Mazur w latach 1974—1977*, Olsztyn 1978, Muzeum Warmii i Mazur, maszynopis powielany, ss. 32, 8 tab.

22 Protokół z posiedzenia Rady Muzealnej Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, luty 1979, maszynopis.

podjęcia badań naukowych w pożądanych dziedzinach, ciągły brak etatów dla takich działów jak: archeologia, sztuka dawna, etnografia, przyroda, oświatowo-naukowy — były powodem wstrzymania prac, które powinny mieć priorytetowy charakter. Szczupłość środków finansowych pochodzących z dotacji²³ uniemożliwiała należytą oprawę plastyczną wystaw: niejednokrotnie wykorzystywano ten sam sprzęt ekspozycyjny, który powinien być wymieniony. Ograniczony budżet nie zawsze pozwalał na konieczne remonty budynków muzealnych; wykonywano je „na raty”. Wszelkie te niedostatki — a nie o wszystkich tu powiedziano — znajdowały wyraz zarówno w dorocznej sprawozdawczości Muzeum, w jego memoriałach do władz wojewódzkich i centralnych, jak też w protokołach Rady Muzealnej.

GROMADZENIE ZBIORÓW

W pierwszych latach działalności Muzeum koncentrowano się na ratowaniu tego, co jeszcze zostało po pięciu latach wojny. Zabezpieczono wszystko co miało jakąkolwiek wartość muzealną i historyczną. Penetrowano teren w okolicach dawnych niemieckich muzeów regionalnych. Wszystkie zbiory odnalezione w województwie po 1945 roku, gromadzono w zamku olsztyńskim²⁴. Były to przedmioty różnej wartości, najczęściej z dziedziny etnografii, archeologii i historii. Z okresu przedwojennego zachowały się w Muzeum olsztyńskim zbiory archeologiczne, przyrodnicze oraz pamiątki z okresu plebiscytów. W tej trudnej pracy szczególnie zasłużyli się ówczesny naczelnik Wydziału Kultury i Sztuki w Olsztynie przy byłym Urzędzie Pełnomocnika Rządu na Okręg Mazurski — inż. Jan Grabowski oraz wymienieni już wcześniej pierwsi wojewódzcy konserwatorzy zabytków w Olsztynie.

Po adaptacji pomieszczeń zamku przystąpiono do identyfikacji eksponatów. Pod koniec lat czterdziestych zgromadzone zabytki podzielono ze względu na źródło pochodzenia na następujące grupy: pomuzealne, pokościelne, podworskie i darowane.

Do pomuzealnych zaliczono obiekty etnograficzne, tj. meble, sprzęty, rzeźby ludowe, tkaniny, ceramikę, archeologiczne (głównie obiekty z wykopalisk z terenu Prus: Woryty, Barkweda, Redykajny, Kortowo i inne), zabytki dawnego „Prussia Museum” w Królewcu, a także z muzeów lokalnych w Giżycku i Reszlu, obiekty przyrodnicze, z których zachował się zielnik Hansa Steffena, zbiór okazów geologicznych oraz niewielki zbiór ornitologiczny (niestety w złym stanie zachowania), następnie dokumenty, częściowo militaria, a także obiekty sztuki średniowiecznej, m.in. ołtarz św. Jodoka z 1515 r. Łącznie zabezpieczono 492 eksponaty pomuzealne.

Zbiory pokościelne pochodziły głównie ze zniszczonych kościołów (epitafia rzeźby, portrety). W latach 1945—1947 zgromadzono ich 84 sztuki.

Zbiory podworskie to przede wszystkim malarstwo i rzeźba, z dawnych pałaców pojunkierskich. Wśród okazów były m.in. prace artystów holenderskich, angielskich, niemieckich i francuskich z XVII i XVIII wieku. Wśród 270 zabezpieczonych obiektów podworskich znalazły się także pojedyncze okazy przyrodnicze i archeologiczne, jak również zabytki etnograficzne.

23 W 1974 r., gdy Muzeum miało tylko jeden oddział, budżet wynosił 3 311 000 zł, w 1979 przy siedmiu oddziałach budżet wynosił 7 315 290 zł, w r. 1984 ponad 54 mln. zł.

24 Sprawozdanie Naczelnika Wydziału Kultury i Sztuki za czerwiec 1945 r. do Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski; WAPO, Zespół 11/250, Dział 1.

Do obiektów darowanych należały ofiarowane przez osoby prywatne i instytucje. Reprezentowały one prawie wszystkie dziedziny sztuki. Do najcenniejszych należały: zespoły kaflí ludowych, obrazy, przedmioty codziennego użytku zaliczane do zbiorów etnografii i rzemiosła artystycznego, dokumenty i książki

Wiele mebli oddano Ministerstwu Kultury i Sztuki, Muzeum Narodowemu i Muzeum Wnętrz w Nieborowie w celu wyposażenia tych placówek. Równocześnie Muzeum Historyczne w Krakowie przekazało Olsztynowi 250 sztuk broni, fragmenty uzbrojenia z XVII i XVIII w.²⁵

Od r. 1949 do 1984 r. liczba muzealiów wzrosła od około 3 500 do prawie 63 000 sztuk.

Charakterystyka obiektów gromadzonych w poszczególnych działach przedstawiała się następująco: dział archeologii zgromadził zabytki dotyczące prehistorii regionu i jego pierwotnych mieszkańców, tzn. Prusów. Obiekty pozyskiwane były drogą wykopalisk (w Grunwaldzie, Fromborku, Reszlu, Olsztynie i okolicach, Lubawie, na terenie dawnego powiatu kętrzyńskiego i działdowskiego oraz z wielu innych stanowisk archeologicznych). Całość uzupełniają zabytki prehistoryczne, które znajdowały się w muzeach regionalnych, a także częściowo w „Prussia Museum” w Królewcu. Dział archeologii zgromadził obiekty z epoki brązu, wczesnej epoki żelaza, okresu rzymskiego i wczesnego średniowiecza do czasów nowożytnych (od 10 000 lat p.n.e. do XIX wieku). Są to między innymi przedmioty codziennego użytku, a także ozdoby najczęściej wykonywane z kamienia, żelaza, brązu, bursztynu, pasty szklanej i kości. Dział liczył w 1984 r. 15 860 obiektów; prowadził także własne archiwum negatywów liczące 12 779 pozycji²⁶.

Dział przyrody gromadził okazy botaniczne, zoologiczne wraz z etomologią, a także geologiczne wraz z mineralogią i mapy. Zaczętkiem były przejęte zbiory pomieckie. W latach pięćdziesiątych rozbudowano przede wszystkim dziedzinę zoologii (ptaki i ssaki). Wraz z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody oznakowano w terenie około 80 głązów i 10 głązowisk jako pomniki przyrody nieożywionej. W latach 1974—1978 dokonano ewidencji około 400 zabytkowych założeń parkowych w województwie olsztyńskim. Liczba obiektów działu przyrody wynosiła w 1984 r. 16 117, a prowadzone archiwum negatywów osiągnęło około 7 500 sztuk²⁷.

Dział historii gromadzi pamiątki, dokumenty i archiwalia oraz rękopisy dotyczące polskości Warmii i Mazur. Dotyczą one głównie wieków XIX i XX. Są to dokumenty pisane, związane z działalnością różnych instytucji, organizacji jak również osób prywatnych: ulotki, odezwy, statuty, legitymacje, odznaki związkowe, sztandary, fotografie, mapy, wydawnictwa i prasa. Oddzielną część zbiorów historycznych stanowią numizmaty, obejmujące okres od 3 w. p.n.e. do lat bieżących. Łącznie dział historii posiadał w r. 1984 — 12 094 obiektów i 8830 numizmatów²⁸.

25 Muzeum Mazurskie w latach 1945—1965, *Rocznik Olsztyński*, 1968, t. 7, ss. 279—296.

26 Ziemińska-Odojowa W., *Muzealnictwo archeologiczne na Warmii i Mazurach i jego specyfika*, w: *Stan i potrzeby muzealnictwa w województwie olsztyńskim*, Olsztyn 1975, Muzeum Warmii i Mazur, maszynopis powielony, ss. 82—93.

27 Radziwinowicz W., *Muzeum a problem ochrony środowiska naturalnego Warmii i Mazur*, *ibidem*, ss. 127—137.

28 Januszkiewicz Z., *Gromadzenie i zabezpieczanie dokumentów polskości Warmii i Mazur w świetle doświadczeń Muzeum Mazurskiego w Olsztynie*, *ibidem*, ss. 94—104.

Dział sztuki, który po reorganizacji w 1975 r. podzielono na cztery pracownie; sztuki współczesnej, rzemiosła artystycznego, konserwacji zbiorów i inwentarzy i magazynów, posiadał łącznie w 1984 r. około 7500 obiektów. Pracownia Sztuki Współczesnej gromadzi obiekty z XIX i XX wieku: współczesne malarstwo polskiej i obce, rzeźbę, grafikę, plakat, nowoczesne szkło i ceramikę artystyczną, a także tkaniny. Oddzielną grupę obiektów stanowi zbiór 85 ikon rosyjskich (XVII—XIX w.), pochodzących w większości z żeńskiego klasztoru starowierów w Wojnowie. Pracownia posiada dzieła wielu artystów ze szczególnym uwzględnieniem prac z terenu działalności Muzeum. W 1984 r. były to 4863 obiekty. Pracownia Rzemiosła Artystycznego gromadzi zabytki od XIV w. do połowy XX w. Są to meble, ceramika (m.in. paramenta kościelne). Godny uwagi jest kielich mszalny z 1480 r. pochodzący z kościoła Św. Katarzyny w Braniewie, oraz kapa genueńska biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrodego z XV w. W 1984 r. pracownia miała 2888 obiekty. Pracownia inwentarzy i magazynów zgromadziła w latach 1945—1983 23 252 sztuki negatywów, dokumentujących zbiory gromadzone w dziale historii sztuki oraz etnograficzne, działalność oświatową i prace konserwatorskie Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. W latach 1980—1983 Pracownia Konserwatorska Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie przeprowadziła pełną konserwację 100 obiektów, natomiast w pracowniach konserwatorskich poza Muzeum olsztyńskim zakonserwowano 98 obiektów.

Wydzielona Pracownia Sztuki Dawnej gromadzi dzieła sztuki średniowiecznej (malarstwo i rzeźba) oraz nowożytną (malarstwo, rzeźba, grafika). Ze zbiorów sztuki średniowiecznej wymienić należy: fundacje biskupa Łukasza Watzenrodego, np. płytę nagrobną biskupa Pawła Legendorfa z 1393 r., a także poliptyk św. Jodoka z 1515 r. Przykłady snycerki średniowiecznej pochodzą przeważnie ze starych warsztatów w Królewcu, Lidzbarku, Braniewie i Reszlu. Ze zbiorów malarstwa nowożytnego wyróżnić należy renesansowy zbiór epitafiów pastorów ewangelickich. Ponadto godna uwagi jest pochodząca z w. XVII kolekcja malarstwa holenderskiego a w niej m.in. „Portret Trojga Dzieci” namalowany przez Pietera Nasona. Spory jest też zespół portretów szlachty pruskiej²⁹ z XVII i XVIII w. Dział sztuki dawnej w r. 1984 posiadał 2401 obiektów.

Dział piśmiennictwa gromadzi rękopisy, stare druki, druki zwarte nowe, czasopisma i mikrofilmy. „Zgromadzone w bibliotece zbiory posiadają wartości naukowe, często stanowią materiał źródłowy i dokumentacyjny z wielu dziedzin życia, historii, osiągnięć kulturalnych i naukowych”³⁰. Z pozycji najdawniejszych wymienić należy jedyny w Polsce inkunabuł pochodzący z biblioteki Mikołaja Kopernika, zawierający dwa współoprawne traktaty medyczne, wydany w Bolonii w 1487 r., a także trzeci akt erekcyjny Kolegium Jezuickiego w Braniewie, wystawiony przez Claudiusza Aquavivę, generała Towarzystwa Jezusowego w Rzymie w 1592 r. (pergaminy iluminowane z pieczęcią). Łącznie do zbiorów biblioteki Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie należało w 1984 r. 47 745 voluminów, w tym 2007 starodruków³¹.

Na zakończenie charakterystyki zbiorów muzeum olsztyńskiego należy

29 Wróblewska K., *Zbiory sztuki dawnej w Olsztyńskim*, ibidem, ss. 115—126.

30 Keferstein H., *Druki i rękopisy jako eksponaty. Doświadczenia Muzeum Mazurskiego w Olsztynie*, ibidem, ss. 105—114.

31 Fitas D., *Biblioteka Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie*, Olsztyn 1978, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, praca magisterska, maszynopis.

jeszcze wspomnieć o obiektach etnograficznych, które jakkolwiek od 1976 r. ulokowano przy Muzeum Feliksa Nowowiejskiego w Barczewie — są jednakże częścią zbiorów Muzeum Warmii i Mazur. Zgromadzono tu ponad sto sztuk świątków ludowych z Warmii, pokaźny jest też zbiór malowanych kafii ludowych z XVIII i XIX w., niekiedy datowanych, z polskimi napisami. Na uwagę zasługują warmińskie i mazurskie tkaniny ludowe oraz sprzęt codziennego użytku. W 1975 r. dział etnografii liczył 2636 obiektów, a obecnie ma ich 3963 sztuk.

W 1984 r. placówki terenowe dysponowały następującymi liczbami obiektów: Barczewo — 4225 (etnografia, historia), Szczytno — 3451 (etnografia, historia, archeologia), Kętrzyn — 2012 (historia, etnografia oraz sztuka), Morağ — 607 (różne), Mrągowo — 516 (etnografia, historia), Grunwald — 48+30 depozytów, Lidzbark Warmiński — 8, Galeria Sztuki w Olsztynku — nie miała zbiorów.

Ogółem w tymże roku Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie posiadało 63 051 muzealiów.

DZIAŁALNOŚĆ WYSTAWIENNICZA. ZWIEDZAJĄCY

Powierzchnię ekspozycyjną Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie stanowią — jak już wspomniano — zaadaptowane do tego celu sale zamku olsztyńskiego. Do 1983 r. powierzchnia wystawowa wynosiła 740 m² (16 sal): krużganek i 3 sale w skrzydle gotyckim (półośnym) oraz 12 sal na parterze i pierwszym piętrze wschodniego skrzydła. W 1983 r. powierzchnię ograniczono do skrzydła gotyckiego oraz parteru osiemnastowiecznego skrzydła, o czym też już była mowa. Niedostatek powierzchni ekspozycyjnej wynika m.in. z tego, że w zamku mieszczą się biura, magazyny i warsztaty oraz agendy innych instytucji. Na wniosek inspekcji przeciwpożarowej zamknięto też wieżę zamkową. Zbiory zwiększyły się zaś od 1949 r. prawie piętnastokrotnie. Brak odpowiednich warunków wystawienniczych spowodował, iż nie urządzano w ostatnim czasie tzw. wystaw stałych poza „Izbą Mikołaja Kopernika”. Brak tych wystaw, a przede wszystkim bardziej szczegółowych wystaw z poszczególnych dziedzin sztuki związanych z regionem Warmii i Mazur i jego historią, odczuli zwiedzający, o czym świadczą uwagi w księgach wpisów.

Pierwszą wystawę olsztyńskiego muzeum otwarto 25 listopada 1945 r. Treść zawiadomienia wystosowanego przez naczelnika Wydziału Kultury i Sztuki w Olsztynie do Ministerstwa Kultury i Sztuki w Warszawie brzmiała: „Zawiadamiam, że dnia 25 listopada br. (niedziela) odbędzie się na zamku olsztyńskim otwarcie I-szej wystawy dzieł sztuki, zabezpieczonych przez Wydział Kultury i Sztuki. Wystawa obejmować będzie dzieła sztuki kościelnej (od gotyckich ołtarzy szafkowych do rzeźb barokowych) i świeckiej (portrety). Wszystkie eksponaty zostały zabezpieczone w opuszczonych i zniszczonych kościołach i rezydencjach. W przyszłości przedmioty te wcielone będą do zbiorów Muzeum Ziemi Mazurskiej w Olsztynie. Celem wystawy jest zapoznanie społeczeństwa polskiego z zabytkami Prus Wschodnich i wzbudzenie zainteresowania dla tych spraw”³². Wystawę tę do końca 1945 r. zwiedziło około 900 osób.

³² [Inc.:] Do Ministerstwa Kultury i Sztuki... [Zawiadomienie o otwarciu wystawy]: WPAO, Dział II/250, nr 219, s. 9.

W pierwszych latach powojennych zorganizowano w Muzeum olsztyńskim m.in. wystawę etnograficzną (1946 r.), wystawę o tematyce kopernikowskiej (1946 r.), wystawę przemysłu artystycznego (1949 r.) oraz wystawę przyrodniczą (1952 r.). Poważniejszą imprezą muzeum olsztyńskiego (1956 r.), którą zakończono wystawą, był konkurs pod hasłem: „Zbieramy pamiątki polskości na Warmii i Mazurach”. W tym samym roku przygotowano wystawę: „Dokumenty polskości Ziemi Warmińsko—Mazurskiej”. Było to pierwsze wydarzenie kulturalne sfilmowane na Warmii i Mazurach i wyświetlone w kronice filmowej (PKF 7/57).

W wystawie zagranicznej po raz pierwszy Muzeum uczestniczyło w 1958 r. Była to ekspozycja polskiej sztuki ludowej w Paryżu, w Muzeum National d'Art Moderne. Na 147 eksponatów z całej Polski 9 pochodziło z Muzeum Mazurskiego w Olsztynie. Zaprezentowano mazurskie kafle ludowe oraz warmińską rzeźbę ludową. Dyrektor Muzeum Narodowego w Paryżu, prof. Jean Cassou w przedmowie do katalogu wystawy pisał m.in.: „Podobnie jak folklor, tak i sztuka ludowa ludu polskiego uchodzi w świecie za jedną z najbogatszych, jest ona wyrazem doskonałości, którą osiąga geniusz prostego człowieka, czerpiącego natchnienie swej twórczości z czystego źródła kultury ludowej”³³.

W latach 1956—1965 zorganizowano w Olsztynie wiele wystaw biograficznych w ramach współpracy z Muzeum Narodowym w Warszawie. Były to m.in.: „Twórczość Antoniego Blanka”, malarza urodzonego w Olsztynie, prac Tadeusza Makowskiego, Olgi Boznańskiej, Konarda Krzyżanowskiego i inne.

Dużym przedsięwzięciem było zorganizowanie w 1966 r. „Wystawy tysiąclecia” przeznaczonej dla Muzeum Zamkowego w Lidzbarku Warmińskim. przeniesiono ją następnie do Muzeum Narodowego w Warszawie jako część składową ekspozycji ziem zachodnich i północnych Polski. Organizowano też wystawy z okazji jubileuszu Muzeum Mazurskiego, prezentując aktualne nabytki oraz przedstawiając problemy z zakresu gromadzenia i konserwacji zbiorów (lata: 1955, 1965, 1970).

W okresie poprzedzającym Rok Kopernikowski (1970—1972) zorganizowano m.in. wystawy „Izba mieszkalna Mikołaja Kopernika” — 1970 r. (wystawa stała), poplenerową plastyków na Rok Kopernikowski (1972), „Instrumenty astronomiczne i starodruki z XV—XVIII wieku” z Narodowego Muzeum Techniki i Przemysłu Artystycznego oraz Muzeum Literatury Czeskiej w Pradze (1972); dwie wystawy wypożyczono z Polskiej Akademii Nauk w Krakowie: „Ryciny Rembrandta” i „Grafikę Albrechta Dürera”. Z okazji Roku Kopernikowskiego przygotowano ekspozycje „Wybitni mieszkańcy zamku lidzbarskiego”, „Warmia i Mazury od czasów Kopernika po dzień dzisiejszy”.

Jedną z większych w czterdziestoleciu wystaw przyrodniczych (1973) prezentowała środowisko naturalne i zagadnienia ochrony przyrody regionu Warmii i Mazur.

W 1974 roku z okazji tzw. Panoramy XXX-lecia przygotowano w Muzeum Narodowym w Warszawie wystawę „Tradycje kulturalne Warmii i Mazur”, ukazującą dorobek muzealnictwa polskiego na Warmii i Mazurach.

W trzydziestolecie Muzeum (1975), w 15 salach zamkowych otwarto wystawę prezentującą zbiory historyczne, sztukę średniowieczną i nowożytną oraz rzemiosło artystyczne. Z ciekawszych obiektów zaprezentowano: ma-

³³ Klonowski A. F., *Polska sztuka ludowa na wystawie w Paryżu*, Słowo na Warmii i Mazurach, 1958, nr 9, s. 5.

lowany kafel ludowy z końca XVIII w. z polskim napisem: „Esce Polska ni zginela ale zginonc musi pan jej”, „Epitafium Piotra Dohny i Katarzyny Czermówny” wykonane przez Jana Hennebergera ok. 1600 r., pamiątki z okresu plebiscytu na Warmii i Mazurach w 1920 r. i jedyny w Polsce inkunabuł z biblioteki Mikołaja Kopernika wydany w Bolonii w 1487 r.

Swego rodzaju ciekawostką ze względu na egzotyczny charakter zbiorów, była wystawa pt.: „Sztuka wyspy Bali” sprowadzona z Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie, otwarta w 1976 r. Złożyło się na nią 250 eksponatów, w tym: rzeźby i płaskorzeźby w drewnie, obrazy i tkaniny, maski dekoracyjne, przedmioty codziennego użytku, instrumenty muzyczne, biała broń oraz elementy ubioru. Ze względu na swą specyfikę i barwność eksponatów wystawa cieszyła się ogromnym zainteresowaniem.

„Kultura ludowa olsztyńskiego wczoraj i „dziś”, to tytuł ekspozycji w Okręgowym Muzeum Krajoznawczym w Kaliningradzie w lipcu 1975 roku. Obrazowała dzieje dawnej i obecnej kultury ludowej naszego regionu. Ekspozyty etnograficzne pochodziły z Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie i jego oddziału w Szczytnie, a także z Muzeum Etnograficznego w Toruniu. Zaprezentowano meble ludowe, tkaninę oraz sprzęty codziennego użytku. Na szczególnie uwagę zasługiwały rzeźby ludowe — światełki. Podobną wystawę zorganizowano w 1978 roku w Nationale Forschungs- und Gedenkstätten der klassischen deutschen Literatur w Weimarze.

Pięćdziesięciolecie szkolnictwa polskiego na Warmii i Mazurach (1979) uczczono wystawą przygotowaną wspólnie z Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie, obejmującą eksponaty z lat 1929—1939. Obrazowały one historię polskiego szkolnictwa w okresie międzywojennym. Wystawę dedykowano przede wszystkim — jak powiedział w dniu otwarcia ówczesny dyrektor Muzeum, Władysław Ogrodziński — „organizatorom i nauczycielom szkół polskich tej ziemi w okresie między wojnami, zarówno tym, którzy życiem przypłacili swą chlubną pracę, jak tym, którzy zapłacili za nią ofiarą wolności i cierpienia, a w końcu ujrzeni wyzwolenie ziem nadodrzańskich i nadbałtyckich spod obcego zaboru”³⁴.

Czterdziestolecie powrotu Warmii i Mazur do Polski i także wiek Muzeum, w lipcu 1984 r., uświetniono wystawą „Ziemia serdecznie znajoma”. obrazującą polskie tradycje historyczne i ludnościowe Warmii i Mazur od czasów Mikołaja Kopernika do współczesnych.

W ciągu ostatniego dziesięciolecia urządzano wiele wystaw w oddziałach terenowych Muzeum. Do ważniejszych należą: wystawa biograficzna Feliksa Nowowiejskiego w Muzeum w Barczewie — 1977 r., wystawa biograficzna J. G. Herdera w Muzeum w Morągu (wspólnie z Nationale Forschungs- und Gedenkstätten der klassischen deutschen Literatur w Weimarze) — 1977 r. oraz wystawa „Sztuka gotycka w zbiorach województwa olsztyńskiego” w Lidzbarku Warmińskim w 1978 r.

Pełny wykaz wystaw zorganizowanych w Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie w latach 1945—1984 załączono na końcu artykułu.

Na podstawie załączonego zestawienia ekspozycji dokonano też podziału merytorycznego, z którego wynika, że w omawianym okresie zorganizowano: 14 wystaw archeologicznych, 13 przyrodniczych, 23 etnograficznych, 29 historycznych z numizmatycznymi, 83 z zakresu sztuki (malarstwo, rzeźba, gra-

³⁴ Ogrodziński W. [Przemówienie z okazji otwarcia wystawy w dniu 4 maja 1979 r.], Muzeum Warmii i Mazur, Teczka dokumentacji wystawy działu oświatowo-wydawniczego.

fika, rysunek, rzemiosło artystyczne) i 29 innych (fotograficzne, książkowe lub złożone z różnych obiektów).

Łącznie zorganizowano 191 wystaw w tym 80 ze zbiorów obcych i 111 ze zbiorów własnych.

Liczba zwiedzających w poszczególnych latach przedstawiała się następująco: 1945 — 859; 1950 — 50 759; 1955 — 50 000; 1970 — 40 000; 1975 — 106 000; 1980 — 82 553; 1984 — 63 067.

Liczba zwiedzających zmieniała się z różnych względów. W r. 1952 wprowadzono pierwszy raz opłaty za wstęp do muzeów państwowych, co odbiło się na frekwencji w roku następnym (1952 — 52 700, a 1953 — 28 000 zwiedzających). W r. 1973, w 500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika, osiągnięto maksymalną w okresie czterdziestolecia frekwencję — 124 000 osób. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych okresowe remonty sal, ograniczenia paliwa i zwyczajka jego cen spowodowały ograniczenia ruchu turystycznego do r. 1982 włącznie. Liczba zwiedzających w oddziałach Muzeum w 1984 roku przedstawiała się następująco: Grunwald 98 865, Lidzbark Warmiński 48 909, Kętrzyn 16 405, Szczytno 12 463, Mrągowo 7157, wystawa eksponatów ze Stalagu IB mieszcząca się w Galerii Sztuki w Olsztynku 6481, Morąg 3033, Barczewo 2147.

Opinie zawarte w księgach wpisów z ostatniego dziesięciolecia sklasyfikowano w pięciu grupach: pierwsza dotyczy sposobu eksponowania zbiorów, warunków technicznych i oświetleniowych sal wystawowych (wiele osób postulowało ustawienia ławek na salach wystawowych); druga dotyczy tematyki wystaw oraz rodzajów poszczególnych obiektów. Bardzo krytykowano brak ekspozycji stałej, która prezentowałaby region Warmii i Mazur; trzecia dotyczy personelu merytorycznego i obsługi; czwarta stanowiły uwagi dotyczące informacji o wystawach; piąta dotyczyła powierzchni ekspozycyjnej. Postulowano m.in. udostępnienie całego zamku jako obiektu zabytkowego.

W grupach pierwszej, drugiej i trzeciej przeważały wpisy pozytywne, natomiast w czwartej i piątej większość stanowiły uwagi krytyczne³⁵.

DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWA

Do form działalności oświatowej Muzeum w minionym czterdziestoleciu należały odczyty, prelekcje, spotkania, konkursy, uroczystości specjalne, współpraca z organizacjami i szkołami oraz wydawnictwa.

W 1952 r. Muzeum Mazurskie w Olsztynie, na podstawie pisma Centralnego Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków przy Ministerstwie Kultury i Sztuki otrzymało pięć etatów w celu usprawnienia działalności społeczno-oświatowej. W tym samym roku zatrudniono na stanowisku kierownika działu naukowo-oświatowego Wacława Radziwinowicza, który w r. 1956 przeszedł na stanowisko kierownika działu przyrody. Po wieloletniej przerwie (1970), przyjęto do pracy w dziale naukowo-oświatowym mgr Stanisława Bereze, a następnie (1971) mgr Zofię Biedrzycką-Gozdek, która pracowała do r. 1979. W 1984 r. dział naukowo-oświatowy liczył wraz z kierownikiem 3 osoby.

W latach sześćdziesiątych rozpoczęto cykle imprez pod nazwą „Wieczory

³⁵ Guska E., *Wystawiennictwo jako podstawowa forma działalności oświatowej Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie*, Olsztyn 1980, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, praca magisterska, maszynopis.

zankowe", „Muzeum bez tajemnic” oraz „Spotkania z naszą historią”, które kontynuowano do lat ostatnich. Organizowano spotkania z pionierami i działaczami pierwszych lat powojennych na Warmii i Mazurach, członkami Związku Polaków w Niemczech z okresu przedwojennego i nauczycielami szkół polskich na terenie Warmii w latach 1929—1939. Nawiązano współpracę ze środowiskami twórczymi zarówno województwa olsztyńskiego, jak i innych regionów Polski. Organizowano spotkania autorskie z literatami działającymi na Warmii i Mazurach (E. Martuszczyński, W. Gębik, L. Turkowski, B. Kurowski, H. Panas, W. Ogrodziński, A. Wakar, B. Dzitko i inni). Przygotowano także wiele spotkań, m.in. z aktorką Teatru im. Stefana Jaracza w Olsztynie, E. Śnieżko-Szaflągową oraz aktorami scen z innych miast kraju: W. Siemionem, I. Gogolewskim, A. Nehrebecką, W. Pszoniakiem, J. Świdorskim, J. P. Gawlikiem.

Spśród wielu zaproszonych przedstawicieli nauki polskiej w „Wieczorach zamkowych” uczestniczyli: prof. Zbigniew Sierpiński, prof. Ryszard Bender, prof. Andrzej Wyczański, doc. dr hab. Sławomir Kalembka, prof. Henryk Samsonowicz, prof. Marek Drozdowski.

We wspomnianym wyżej cyklu „Muzeum bez tajemnic” pracownicy Muzeum w Olsztynie prezentowali zbiory muzealne, zaznając słuchaczy z problemami gromadzenia i konserwacji eksponatów.

Z organizowanych przez Muzeum spotkań i uroczystości warto przytoczyć następujące sesje naukowe — z okazji 535 rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem (1—15 VII 1945), z okazji 410 rocznicy śmierci Mikołaja Kopernika; konferencja naukowa z okazji 600-lecia miasta Olsztyna (1953); Walny Zjazd Polskiego Towarzystwa Historycznego i sesja naukowa poświęcona Pomorzu Mazurskiemu (1954 r.); sesje — poświęcona powstaniu Mazurskiej Partii Ludowej, poświęcona powstaniu Związku Polaków w Niemczech (1956 r.); ogólnopolska konferencja Centralnego Ośrodka Inwentaryzacji Budownictwa Ludowego organizowana wspólnie z Katedrą Architektury i Planowania Wsi Politechniki Warszawskiej oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (1958 r.); konferencja poświęcona planowi sieci muzealnej województwa olsztyńskiego do roku 1980 (1963); sesje — z okazji XX-lecia Muzeum Mazurskiego w Olsztynie (1965 r.), poświęcona 450 rocznicy obrony Olsztyna przez Mikołaja Kopernika oraz XXV rocznicy Muzeum (1971), ogólnopolska sesja kopernikowska (1973 r.); uroczystości z okazji XXX-lecia Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie (1975 r.); sejmik kolekcjonerów olsztyńskich; szkolenie dla nauczycieli prowadzących szkolne izby pamięci narodowej (1976 r.); XXXV-lecie Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie (1980 r.) oraz inne.

W organizowanych sesjach naukowych i uroczystościach, udział brało wiele instytucji i stowarzyszeń, z którymi Muzeum pozostaje w stałym kontakcie: Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Koła Przewodników Turystycznych w Olsztynie, Towarzystwo Miłośników Olsztyna, Towarzystwo Przyjaciół Muzeum, Związek Harcerstwa Polskiego, ZB WiD, ZSMP, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie, Akademia Rolniczo-Techniczna. Nawiązano współpracę z Rozgłośnią Olsztyńską Polskiego Radia i Państwową Filharmonią w Olsztynie, redakcjami prasy lokalnej oraz wydawnictwami naukowymi i placówkami naukowo-badawczymi (Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, Polskie Towarzystwo Historyczne, Polskie Towarzystwo Archeologiczne, Stowarzyszenie Historyków Sztuki i inne). Od

pierwszych lat działalności prowadzono ścisłą współpracę z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Olsztynie³⁶ oraz pracownikami Biura Badań i Dokumentacji Zabytków w Olsztynie, Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody, Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie, a także Archiwum Diecezjalnym. Szeroko rozwinęła się współpraca z muzeami, bibliotekami i placówkami naukowymi zarówno w kraju, jak i za granicą, z którymi prowadzi się wymianę wydawnictw (łącznie z 308 placówkami, w tym ze 156 zagranicznymi).

W 1956 r. zapoczątkowano „koncerty zamkowe”. Dzięki współpracy z Państwową Orkiestrą Symfoniczną w Olsztynie, w salach zamku gościli m. in.: Halina Czerny-Stefańska, pianistka japońska Ikuko Endo, Konstanty Andrzej Kulka, Piotr Paleczny i inni. Muzeum uczestniczyło także w organizowaniu dorocznych imprez masowych „Śpiewajmy poezję” i „Olsztyński Lipiec Muzyczny”.

Forma konkursu nie ma bogatej tradycji. W czterdziestoletniej działalności Muzeum nie zaowocowała żadnymi systematycznie organizowanymi imprezami. Wymienić jednak należy „Konkurs pamiątkarstwa Warmii” z 1957 r., „Obiekty zabytkowe i muzealne w twórczości dziecka” z 1960 r. oraz współdziałł Muzeum w konkursach wiedzy o regionie i na najlepiej prowadzone szkolne izby pamięci narodowej.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych organizowano corocznie około siedemdziesięciu różnego rodzaju imprez. Później liczba ta spadła do około czterdziestu. Przyczyną regresu były remonty, a także czasowe użyczenie sali imprezowej Urzędowi Miejskiemu na uroczystości ślubne.

Do form działalności oświatowej należały także ekspozycje w różnych instytucjach i popularne niegdyś wystawy objazdowe. Muzeobus docierał do wielu odległych miejscowości województwa olsztyńskiego. W 1952 r. (12 IX — 19 IX) wystawa „Sztuka ludowa Warmii i Mazur” przebyła trasę: Olsztyn, Olsztynek, Ostróda, Morąg, Pasłęk, Lidzbark Warmiński, Kętrzyn, Giżycko, Mikołajki, Mrągowo, Piecki, Wojnowo, Szczytno, Wielbark, Nidzica — łącznie 15 miejscowości. Zwiedziło ją 18 000 osób.

Jedną z inicjatyw ostatnich dziesięciu lat było nawiązanie stałej współpracy z Zespołem Psychiatrycznym Opieki Zdrowotnej w Olsztynie, gdzie od 1974 r. regularnie urządzano wystawy oświatowe z różnych dziedzin (archeologia, etnografia, sztuka). Wystawki te uzupełniano prelekcjami wygłaszanymi przez pracowników Muzeum. Z wystaw oświatowych korzystały również olsztyńskie szkoły oraz placówki kulturalno-oświatowe.

Działalność wydawnicza Muzeum zapoczątkowana została opublikowaniem przewodnika po dziale etnografii, opracowanego przez dyrektora Muzeum, Hieronima Skurpskiego, w listopadzie 1947 r. W ciągu minionego czterdziestolecia większość wystaw zorganizowanych w Muzeum w Olsztynie otrzymała drukowane plakaty, zaproszenia, informatory i katalogi. Z ważniejszych na uwagę zasługują: M. Mączkowskiej „Olsztyn i okolice w .pradziejach”, „450-lecie Hołdu Pruskiego” (tekst B. Kuczały), K. Wróblewskiej „Sztuka średniowieczna w zbiorach muzeów województwa olsztyńskiego” (katalog wystawy i zbiorów), A. Kopydłowskiej „Ceramika współczesna ze zbiorów Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie” (katalog zbiorów), K. Wróblewskiej *Dauny portret dziecka w zbiorach polskich* (katalog wystawy), *Stalag I—B miejsce niedoli i niewoli, Instrumenty astronomiczne i starodruki*

z XV i XVIII ze zbiorów praskich (katalog wystawy), w przygotowaniu jest praca G. Kobrzeńskiej *Ikony wojnowskie ze zbiorów Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie*. Muzeum drukuje także zaproszenia i afisze związane z imprezami oświatowymi.

Z okazji sesji naukowych i uroczystości lub jubileuszy wydawano druki okolicznościowe i bibliofilskie z numerowaną liczbą egzemplarzy oraz materiały informacyjne o działalności muzeum olsztyńskiego. Oddziały muzealne na terenie województwa olsztyńskiego otrzymały czterojęzyczną wersję informatora o swoich muzeach, natomiast dla szkół przygotowywane są systematycznie od 1983 r. krótkie informacje o każdej nowej ekspozycji Muzeum.

Nakładem wydawnictwa „Pojezierze” ukazały się między innymi dwie pozycje o charakterze albumowym, omawiające zbiory Muzeum olsztyńskiego: Kamili Wróblewskiej *Malarstwo Warmii i Mazur* i Danuty Góralowej *Warmińska rzeźba ludowa*. Z okazji Roku Kopernikowskiego przygotowano wraz z Wojewódzkim Ośrodkiem Informacji Turystycznej wydawnictwa: *Wzgórze Fromborskie, Rezydencja Lidzbarska, Zamek Kopernikowski* oraz w r. 1971 *Zabytki Warmii i Mazur* (z tekstem Lucjana Czubiela).

Stałym periodykiem naukowym wydawanym od 1958 r. jest „Rocznik Olsztyński”³⁷. Nie był on jednak publikowany regularnie. Ukazywał się niekiedy z opóźnieniem. Przez kilkanaście lat (1964—1975) współwydawcą „Rocznika” był Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie. Po jego wycofaniu się zmniejszyły się możliwości finansowe. W ostatnich latach nastąpiły też znaczne ograniczenia w przydziale papieru, co było przyczyną zakłóceń w utrzymaniu ciągłości tego wydawnictwa. Ostatnie cztery numery ukazały się w tomach zbiorczych po dwa: XII/XIII w r. 1981 i XIV/XV w r. 1983. Tom XVI/XVII przewidziany jest na r. 1986.

W piętnastu tomach „Rocznika Olsztyńskiego” opublikowano artykuły w działach: rozprawy, materiały, źródła, nauka, biografie, recenzje i omówienia, kronika naukowa, bibliografie i miscellanea.

Przez prawie 26 lat opublikowano w „Roczniku Olsztyńskim” wiele prac omawiających badania naukowe prowadzone głównie przez pierwszych pracowników Muzeum Mazurskiego w Olsztynie z dziedziny archeologii, etnografii, środowiska naturalnego regionu oraz piśmiennictwa. Wyróżnić także należy artykuły z zakresu historii sztuki omawiające zabytki architektury Warmii i Mazur, jak i poszczególne obiekty znajdujące się w zbiorach Muzeum. Wiele miejsca poświęcono w „Roczniku Olsztyńskim” sprawom historii regionu, a więc czasom przynależności Warmii do Korony Polskiej w latach 1466—1772, problematyce Prus Książęcych, a także ruchowi polskiemu na Warmii i Mazurach w okresie zaboru. Spośród 186 autorów, którzy drukowali swoje prace w „Roczniku Olsztyńskim”, wymienić należy zasłużonych dla nauki polskiej historyków: M. Biskupa, M. Kuczyńskiego, W. Chojnackiego, H. Samsonowicza, językoznawcę S. Rosponda, a także astronoma T. Przypkowskiego. Spośród byłych i obecnych pracowników Muzeum w Olsztynie swoje prace publikowali: R. Odoj, Wł. Ziemińska-Odojowa, H. Skurpski,

³⁷ Do pierwszego komitetu redakcyjnego należeli: W. Ogrodziński (red. nac.), J. Antoniewicz (z-ca red. nac.), H. Skurpski (sekretarz red.). Od tomu drugiego również W. Chojnacki. W pierwszej radzie redakcyjnej byli: W. Antoniewicz, J. Borowik, G. Chmarzyński, T. Cieślak, St. Herbst, B. Leśnodorski, K. Piwocki, St. Zajączkowski i M. Znamierowska-Prüfferowa. Komitet redakcyjny tomu XIV/XV (wyd. 1983) — tworzyli: L. Czubieli, J. Jasiński, H. Keferstein, R. Odoj (sekretarz red.), W. Ogrodziński (red. nac.), W. Radziwiłowicz, J. Sikorski (z-cy red. nac.).

Z. Lietz, A. Kopydłowska, B. Kopydłowski, W. Radziwinowicz, K. Wróblewska, F. Klonowski, A. Samulowska, J. Wiczerzak, H. Keferstein, J. Sikorski, W. Ogrodziński³⁸.

Współpraca ze szkołami zajmuje odrębne miejsce w działalności oświatowej Muzeum. W latach czterdziestych sprowadzała się ona do jednorazowych przesyłek katalogów do szkół lub zawiadomień o nowej wystawie.

W 1952 r. Muzeum zwróciło się z prośbą do Wydziału Oświaty i Wychowania ówczesnego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej o zapewnienie stałej frekwencji nauczycielstwa oraz uczniów na wystawach. W 1954 r. przygotowano program współpracy ze szkołami zawodowymi. Plan ten obejmował w roku szkolnym 1954/1955 następujące zajęcia: obejrzenie wystaw i odczyty z zakresu przyrody, archeologii, etnografii, historii i historii sztuki.

Od 1976 r. organizowane są prawie corocznie szkolenia dla nauczycieli prowadzących szkolne izby pamięci narodowej oraz sale tradycji. Szkolenia te mają na celu zapoznanie uczestników z gromadzeniem, przechowywaniem, wstępnym zabezpieczaniem oraz opracowywaniem eksponatów. W 1979 r. przygotowany został także konkurs na najlepiej prowadzoną szkolną izbę tradycji. Konkurs ten zorganizowano w związku z jubileuszem 50-lecia szkolnictwa polskiego na Warmii i Mazurach w 1979 r. Pierwszą nagrodę w grupie szkół podstawowych otrzymała Szkoła Podstawowa w Nowej Wsi (gm. Purda), natomiast w grupie szkół ponadpodstawowych pierwsze miejsce przyznano równorzędnie Liceum Ogólnokształcącemu w Lidzbarku Warmińskim i Liceum Ogólnokształcącemu w Olsztynku.

Aktualnie dział naukowo-oświatowy posiada rejestr 112 izb pamięci narodowej działających na terenie szkół województwa olsztyńskiego. Poza szkołami izby tradycji znajdują się w Zakładach Opon Samochodowych w Olsztynie, Państwowej Stadniny Koni w Płękitach (gm. Małdyty) i Ochotniczej Straży Pożarnej w Królewie.

WYKAZ EKSPOZYCJI MUZEALNYCH W LATACH 1945—1985

Muzeum Warmii i Mazur nie dysponuje kompletną dokumentacją wystaw z minionego czterdziestolecia. Załączone poniżej zestawienie z lat 1945—1985 zrekonstruowano na podstawie materiałów archiwalnych, prasy lokalnej, ksiąg wpisów, katalogów i przewodników. Wykaz zawiera więc informacje zarówno o wystawach własnych, jak i obcych eksponowanych w Muzeum, a także informacje o ważniejszych wystawach organizowanych w innych miejscowościach w kraju i za granicą. Wystawy zarejestrowano tylko jeden raz, w roku otwarcia. W wykazie pominięto wystawy oświatowe oraz organizowane w oddziałach Muzeum Warmii i Mazur.

1945 — „Wystawa zabezpieczonych zabytków”

1946 — „Wystawa etnograficzna” — połączona z otwarciem działu etnograficznego; „Wystawa Kopernika”, zorganizowana przez Instytut Mazurski w 403 rocznicę śmierci M. Kopernika.

³⁸ Swat T., *Dziesięć tomów «Rocznika Olsztyńskiego»*, Komunikaty Warmińsko-Mazurskie, 1972, nr 1, ss. 189—199.

1947 — „Dzieje cywilizacji w Polsce”, organizowana przez Muzeum Narodowe w Warszawie; wystawa ZPAP Okręgu Pomorskiego, Gdańskiego i Toruńskiego.

1948 — „Sztuka ludowa Warmii i Mazur”; „Wystawa sztuki gotyckiej”; „Polskie malarstwo współczesne”; „Grafika Czeska” organizowana przez ZPAP i Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Czechosłowackiej.

1949 — „Ziemie odzyskane w fotografii”, zorganizowana przez PTTK w Olsztynie; „Mickiewicz — Puszkina” oraz „Mikołaj Kopernik” — obie zorganizowane przez Związek Historyków Sztuki i Kultury w Warszawie; „Wystawa malarstwa artystów lokalnych XIX w. i przemysłu artystycznego”; „Malarstwo J. Pankiewicza” oraz „Grafiki artystów krakowskich”, obie zorganizowane przez ZPAP w Olsztynie.

1950 — „Warszawa w malarstwie XIX wieku”, zorganizowana przez Związek Historyków Sztuki i Kultury w Warszawie; „Sztuka prehistoryczna”, zorganizowana przez Muzeum Archeologiczne w Warszawie; „Wystawa konkursowa szmaciaków mazurskich”, zorganizowana przez Wydział Kultury i Sztuki PWRN i CPLiA; „Prace plastyków warszawskich”, zorganizowana przez ZPAP w Warszawie; „Człowiek i praca”, zorganizowana przez Okręg Pomorski ZPAP; „Wystawa indywidualna prac H. Skurpskiego”, zorganizowana przez CBWA.

1951 — „Wystawa architektury”, zorganizowana przez Wydział Budownictwa PWRN w Olsztynie; „Wystawa przemysłu ludowego i artystycznego województwa olsztyńskiego”; „Twórczość olsztyńskich plastyków” i „Karykatura na służbie pokoju”, zorganizowane przez ZPAP.

1952 — „Hugo Kollataj”, zorganizowana przez Muzeum Świętokrzyskie; „Konserwacja zabytków”, zorganizowana przez Stowarzyszenie Historyków Sztuki; „Realizm mieszczański”; „Wiek Oświecenia w Polsce”; „Wystawa przyrodnicza”; „Polska karykatura polityczna” oraz „Książkowa ilustracja radziecka” — obie zorganizowane przez CBWA.

1953 — „Malarstwo radzieckie”; „Wystawa kopernikowska”, wypożyczona z Muzeum Pomorskiego w Toruniu; „Rezerwaty leśne i florystyczne województwa olsztyńskiego”; „Wystawa archeologiczna”; „Wystawa łowiecka”; „Polska sztuka ludowa”; „Plastyka olsztyńska”; „Gogol” — trzy ostatnie wystawy zorganizowane przez ZPAP.

1954 — „Zabytki i polskość miast Warmii i Mazur”; „Wystawa konkursowa projektów urbanistycznych miasta Olsztyna”; „500-lecie Inkorporacji Pomorza”.

1955 — „X-lecie sztuki ludowej Warmii i Mazur”; „Majdanek ostrzeża”, wypożyczona z Muzeum na Majdanku; „Mikołaj Kopernik na Warmii”; „Szewczenko jako malarz”; „10 lat Muzeum Mazurskiego w Olsztynie”; „Polskość Warmii i Mazur”; „Kultura Prusów we wczesnym średniowieczu”.

1956 — „Olsztyn wczoraj, dziś i jutro”, zorganizowana na zlecenie Wydziału Kultury i Sztuki PWRN w Olsztynie; „Historia rozwoju społeczeństw

pierwotnych", zorganizowana przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie.

1957 — „Rzemiosło artystyczne województwa olsztyńskiego”; „Walka o społeczne i narodowe wyzwolenie Warmii i Mazur”; „Akwarele, rysunki i grafiki Zofii Hermanowicz i Hieronima Skurpskiego” i „Prace olsztyńskiego plastyka Andrzeja Samulowskiego”, wystawy zorganizowane przez CBWA.

1958 — „Budownictwo ludowe Warmii i Mazur”; „Wystawa pamiątkarstwa”; udział w wystawie „Polska sztuka ludowa” w Paryżu; „Warmińska rzeźba ludowa”, zorganizowana w Muzeum Historycznym w Warszawie.

1959 — „Rozwój narzędzi rolniczych”; „Twórczość Antoniego Blanka”, zorganizowana przez Muzeum Narodowe w Warszawie; „Wystawa projektów pomnika grunwaldzkiego”; „Pokonkursowa wystawa rysunków dziecięcych”, przygotowana wspólnie z Wydziałem Oświaty PWRN w Olsztynie; „Wydawnictwa i publikacje lat 1945—1949” — wystawa okolicznościowa przygotowana w zamku olsztyńskim w związku z organizowanym Walnym Zjazdem PTL.

1960 — „Rozwój architektury na obszarze województwa olsztyńskiego”; „Grunwald w sztuce”; wystawa pokonkursowa „Oczami dzieci”; „Właściwości przyrodnicze regionu warmińsko-mazurskiego”; „Wystawa fotografiki Wacława Kapusto”.

1961 — „Pradzieje Warmii i Mazur”; „Geologia, flora i fauna regionu Warmii i Mazur”; „Sztuka regionu od XIV do XVIII w.”; „Meblarstwo ludowe Warmii i Mazur oraz Powiśla”; „Arrasy jagiellońskie” — wypożyczone z Muzeum Narodowego w Warszawie.

1962 — „Wykopaliska z Niedanowa”; „Wystawa malarska Tadeusza Makowskiego i Olgi Boznańskiej”, zorganizowana przez Muzeum Narodowe w Warszawie; „Sztuka ludowa”; „XX-lecie PRL”.

1963 — „Przegląd plastyki olsztyńskiej”; „Cmentarzysko w Niedanowie”; „Wystawa o Jaćwieży”, zorganizowana przez Muzeum w Białymstoku; „Powstanie Styczniowe”; „Malarstwo Konrada Krzyżanowskiego” z Muzeum Narodowego w Warszawie.

1964 — „Rzeźba Alfonsa Karnego”; „Jacek Malczewski”, zorganizowana przez Muzeum Narodowe w Krakowie; „Rzeźby Jana Ślusarczyka” — prof. ASP w Warszawie; „XX-lecie PRL w fotografii artystycznej” z muzeum Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie; „Sztuka ludowa Warmii i Mazur”, zorganizowana w BWA w Olsztynie, następnie przeniesiona do Muzeum w Kaliningradzie.

1965 — „XX-lecie wyzwolenia Olsztyna”; „45 rocznica plebiscytu na Warmii”; wystawa fotograficzna T. Biniewskiego z ekspedycji do Egiptu, Sudanu i Syrii; „Wystawa łowiecka”, zorganizowana przez Polski Związek Łowiecki; „Zabytki sztuki chińskiej”, z Muzeum Narodowego w Warszawie.

1966 — „Dawny portret w zbiorach Muzeum Mazurskiego w Olsztynie”; „Wystawa 1000-lecia” zorganizowana w Lidzbarku Warmińskim, przeniesiona do Muzeum Narodowego do Warszawy na organizowaną tam przez muzea ziem zachodnich i północnych wystawę „1000 lat kultury polskiej na Śląsku, Ziemi Lubuskiej, Pomorza, Warmii i Mazurach”; „Nabytki Muzeum Mazurskiego w XX-leciu istnienia”; „Współczesne malarstwo polskie”; „1000 lat monety polskiej”; „Chrońmy naszą przyrodę”; „Sztuka starożytna” — ekspedycja archeologiczna prof. Michałowskiego do Egiptu i Sudanu.

1967 — „Historia zapisana w ziemi”; „Malarstwo rosyjskie w zbiorach polskich”; „50 lat pieniądza radzieckiego”; „Wycinanka łowicka”; „Białostockie dywany dwuosnowowe”; „Ceramika i tkanina dekoracyjna Warmii i Mazur”; „Ceramika i tkanina dekoracyjna we współczesnym wnętrzu”.

1968 — „Olsztyńskie Zakłady Opon Samochodowych”; „Świat zwierzęcy Polski północno-wschodniej”; „Walka ludności etnicznie polskiej Warmii i Mazur na przełomie XIX i XX w. przeciwko germanizacji i faszyzmowi”; „Polskość kultury ludowej Warmii i Mazur”; „Warmia i Mazury w starożytności i we wczesnym średniowieczu”; „Wojciech Kętrzyński — rewindikator polskości”; „XXV-lecie Wojska Polskiego” z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie; „Wystawa dawnego portretu”; „Grody słowiańskie w Meklemburgii”.

1969 — „Klejnoty Muzeum Mazurskiego”.

1970 — „Plebiscyt 1920 roku”; „Nabytki Muzeum Mazurskiego w roku 1970”; „Olsztyn i okolice w pradziejach”; „XXV-lecie prac nad konserwacją zabytków województwa olsztyńskiego”; „Izba Mikołaja Kopernika”.

1971 — „Ryciny Rembrandta ze zbiorów Polskiej Akademii Nauk w Krakowie”; „Urbanistyka i ty”.

1972 — „Grafika Albrechta Dürera”, ze zbiorów Polskiej Akademii Nauk w Krakowie; wystawa poplenerowa plastyków na Rok Kopernikowski; „Malarstwo współczesne”; „Warmia i Mazury zawsze polskie”; „Sztuka gotycka — rzeźba”; „Instrumenty astronomiczne” z Muzeum Techniki i Przemysłu Artystycznego w Pradze.

1973 — „Wystawa łowiecka”; „Broń myśliwska XVI—XVIII w.”, z Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie; „Wybitni mieszkańcy zamku lidzbarskiego”; „Środowisko przyrodnicze Warmii i Mazur”; „Olsztyn i okolice w pradziejach”; „Warmia od czasów Kopernika po dzień dzisiejszy”.

1974 — „Ruch młodzieżowy w Olsztynie i województwie olsztyńskim w XXX-leciu PRL”; „Początki sportu województwa olsztyńskiego”.

1975 — „450 rocznica hołdu pruskiego” z domu Jana Matejki w Krakowie; „30 lat muzealnictwa polskiego na Warmii i Mazurach”; „Olsztyńskie środowisko literackie”; „Kolekcja Jana Lubomirskiego”; „Kultura ludowa olsztyńskiego wczoraj i dziś”, zorganizowana w Okręgowym Muzeum Krajoznawczym w Kaliningradzie; „Żywe dziedzictwo”, zorganizowana w Wejmarze.

1976 — „Sztuka ludowa Warmii i Mazur”; „Kolekcjonerzy olsztyńscy”; „Sztuka wyspy Bali” z Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie; „Dawny portret dziecka” z Muzeum Warmii i Mazur; „Walka o polskość Warmii i Mazur w XIX i XX w.”; „Kopernik w Olsztynie”; „Dawny portret dziecka” z siedmiu muzeów polskich; „Chwała Oręza Polskiego”, ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie; „Dawna książka w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie”; „Pomnik grunwaldzki w Krakowie 1910—1976” z Muzeum Historycznego w Krakowie.

1977 — „Dawny portret i rzeźba ze zbiorów Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie”; „Wojsko w sztuce ludowej”, ze zbiorów Muzeum w Białymstoku; „Polskość Warmii i Mazur w latach 1920—1945”; „Dzieła Rubensa w grafice niderlandzkiej XVII w.”, ze zbiorów Biblioteki PAN w Krakowie; „Od oszczepu do dwururki”, wystawa przyrodniczo-myśliwska; „W 60-tą rocznicę Rewolucji Październikowej”.

1978 — „Medale i medaliony o tematyce kopernikowskiej”; „Zebrałem snop plonu” — z przeszłości Warmii i Mazur; „Wieś w sztuce” z Muzeum Narodowego w Warszawie; „Kultura ludowa Warmii i Mazur wczoraj i dziś”, zorganizowana w Weimarze i Lipsku; udział w wystawie „Bałtowie północni sąsiedzi Słowian”, zorganizowanej przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie (wypożyczenie długoterminowe obiektów archeologicznych z PMA w Warszawie, zob. też r. 1980).

1979 — „Olsztyn w rysunkach Kazimierza Acedańskiego”; „Malarstwo polskie XIX i XX w.”; „Koń w rysunkach i tkaninie” — Marii i Józefa Hellerów z Czechosłowacji; „Dawna grafika i malarstwo”; „Malarstwo polskie pierwszej połowy XX wieku”; „Szkolnictwo polskie na Warmii i Mazurach 1929—1939”.

1980 — „Malarstwo Hugo Landheera z Holandii”; „Bałtowie północni sąsiedzi Słowian” — czasowa ekspozycja wystawy zorganizowanej przez PMA w Warszawie, zob. też rok 1978; „Portret polski od XVII do XIX w.”; ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie; „Olsztyn literacki”; „35 lat ochrony zabytków na Warmii i Mazurach”.

1981 — „Zachowajmy dla potomnych”, wystawa przyrodnicza; „Konrad Krzyżanowski” — wystawa monograficzna; „W kręgu Domu Polskiego”.

1982 — „Sztuka polska XIX i XX w.”; „Związek Polaków w Niemczech”; „Ruch robotniczy a wyzwolenie Warmii i Mazur”; „Wnętrze komnaty kopernikowskiej”.

1983 — „Wystawa jubileuszowa Polskiego Związku Łowieckiego”.

1984 — „Ziemia serdecznie znajoma” — wystawa z okazji czterdziestolecia powrotu Warmii i Mazur do Polski oraz czterdziestolecia Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

1985 — „Wyzwolenie Warmii i Mazur w 1945 r.” — dla Muzeum Okręgowego w Kaliningradzie.